

Jana Udičová

Fenomén mesianizmu II

Феномен мессианизма II

Rudolf Dupkala (ed), Zborník, *Fenomén mesianizmu II*
vyd. FF PU, Prešov 2002, s. 254

V októbri minulého roka vydala Filozofická Fakulta PU v Prešove zborník *Fenomén mesianizmu II*, ktorý je prezentáciou výsledkov vedeckovýskumného projektu: „Fenomén mesianizmu v kontextoch duchovnej identity Slovákov a jeho filozofické, teologické a literárno-historické reflexie“. (VEGA,A,1/7326/20). Autormi jednotlivých príspevkov sú členovia fakulty, ako aj externí spolupracovníci zo Slovenska a zo zahraničia (Poľsko, Anglicko). Zborník obsahuje štrnásť príspevkov, z ktorých sú tri v poľskom jazyku. Otvára ho predstavovanie vedeckého redaktora Rudolfa Dupkala, v ktorom sa zdôrazňuje význam výskumu tejto témy z hľadiska komplexného poznania a osvojenia si duchovnej kultúry obdobia slovenského národného obrodenia, s ktorým sú – okrem iného – späté aj vrcholné podoby slovenskej filozofie 19. storočia, t.j. hegelianizmus L. Štúra, resp. J. M. Hurbana a antihegelianizmus M. M. Hodžu, S. B. Hroboňa, P. K. Hostinského atď. Recenzovaný zborník implikuje tieto príspevky:

Norman Solomon – *Mesiáš. Päť modelov a ich kritika* (6–28), B. Zala – *Medzi spásou a apokalypsou* (29–38), S. Stolárik – *Mesiánsky charakter vyhlásenia „Dominus iesus”* (39–56), J. Zozuľák – *Otázka mesianizmu v spektre filozofického a teologickeho hodnotenia* (57–87), R. Palacz – *Filozofia mesjanistyczna w Polsce* (88–119), T. Mróz – *Filozofia mesjanistyczna i twórczość naukowa Wincentego Łutosławkiego* (120–138), L. Wiśniewska-Rutkowska – *Mesjanistyczna koncepcja narodu i jej neomesjanistyczna recepcja* (139–166), P. Káša – *Obraz slovenskej a poľskej literatúry v romanticko-mesianistickom diskurze* (J. M. Hurban, M. Mochnacki) (167–174), M. Gbúrová-Vajanského *rusofilské vízie v kontexte jeho protirečivej projekcie slovenskej národotvornej politiky* (175–195), I. Dudinská – *Miesto mesianizmu v názoroch slovanofilov* (196–205), L. Babotová – *Mesianizmus v súvislostiach vývinu ukrajinskej spoločnosti a literatúry* (201–210), V. Bilasová – V. Žemberová – *O genéze a stratégii mesianizmu*

v slovenskej próze 20. storočia (poznámky k problému a náčrt situácie) (210–220), G. Geremešová – *Na tému mesianizmu modernej sektárskej religionizity* (220–227), R. Dupkala – *Mesianizmus a historicizmus* (228–249). Kvôli nedostatku priestoru sa nemožno v tejto recenzii venovať všetkým vyššie spomenutým príspevkom, preto sa bližšie pozrieme len na niektoré.

Norman Solomon vo svojom príspevku *Mesiáš Päť modelov a ich kritika* (6–28) nám predstavuje päť modelov interpretácie židovského mesiáša. Autor nekomentuje priateľnosť ktorejkoľvek z týchto interpretácií. Snaží sa skôr poukázať na to „aký význam majú pre dnešnú spoločnosť“. Kladie si preto otázku, či by príchod mesiáša v dnešnej dobe vyriešil všetky naše problémy?! Solomon odmieta tie teórie, ktoré sľubujú vyriešenie úplne všetkých problémov sveta. Je presvedčený, že ľudská spoločnosť nebude nikdy dokonalá, pretože človek ako taký je bytosťou nedokonalou a nevypočítateľnou. Rovnako odmieta aj existenciu akéhosi „zákona dejín“, ktorý by bol podobný zákonom fyzikálnemu a teda aplikovateľný na dejiny takým spôsobom, akým sú na prírodu aplikované zákony fyziky. Dejiny chápe ako unikátny proces, ktorý nemožno zovšeobecniť. Vízia dokonalej spoločnosti „Zlatého Veku“, ktorý má podľa mesianistických koncepcíi nastúpiť po ob-

dobí veľkých katastrôf, je sice zmysluplná, pretože prináša nádej a útechu, ale ako zdôrazňuje autor príspevku, netreba zabúdať na to, že je to len ideál, vízia a nie reálny stav. Na druhej strane však Solomon upozorňuje na potrebu existencie takýchto ideálov, lebo práve tieto „humanistické a humanitárne sny a vízie“ (22) pomáhajú zlepšovať spoločnosť.

Príspevok Lucyny Wiśniewskiej-Rutkowskiej pod názvom *Mesianistická koncepcia národa a jej neomesianistická recepcia* (139–166), nám predstavuje chápanie národa v poľskej literatúre a filozofii. Prvá časť príspevku je zameraná na obdobie 40. rokov 19. storočia, kedy mesianizmus nadobudol svoju vrcholnú podobu. Druhá časť sa zase sústredí na obdobie tzv. neomesianizmu – hlavne na koncepcie, ktoré vznikli na prelome 19/20 storočia, pričom Rutkowska zdôrazňuje, že s neomesianizmom sa stretávame aj v neskoršom období. Autorka sleduje zmeny, ktoré prebehli v chápaní tohto pojmu. Je presvedčená, že neomesianistická koncepcia národa nebola len verným odrazom jej romantického vzoru. Neomesianisti sice čerpali z romantickej tradície (prevzali napríklad pre romantizmus typickú „spiritualizáciu“ národa), ale vytvorili novú a originálnu koncepciu. Mnohé prvky, typické pre romantizmus sú pozmenené alebo úplne chýbajú. V neomesianistických koncepciách napríklad chýba

romantická analógia Poľska ako Krista národov a utopická vízia Božieho kráľovstva je tu chápaná skôr ako praktický program sociálnej prestavby. Okrem toho autorka podčiarkuje, že neoromantici vyexponovali tvorivé možnosti človeka, keď tvrdili, že prostredníctvom tvorby a umenia možno zabezpečiť skutočné prímerie a porozumenie so svetom.

Peter Káša vo svojom príspievku *Obráz slovenskej a poľskej literatúry v romanticko-mesianistickom diskurze* (J. M. Hurban, M. Mochnacki) (167–174) prezentuje charakteristické črty poľskej a slovenskej literatúry 19. storočia na príkladoch prác J. M. Hurbana a M. Mochnackého. Mená oboch spisovateľov sú spojené s národnoslobodzovacím hnutím a obaja boli, ako zdôrazňuje Káša, tvorcami nových filozofických, estetických a politických myšlienok. Autor sa sústredí na tri základné prvky romantickej literatúry: na etnocentrizmus, historicizmus a synkretizmus. Zdôrazňuje, že kľúčovým pojmom sa v tomto období stáva pojem *národ* a v strede záujmu stojí otázka národnej suverenity. Príčinu tohto javu vidí hlavne v politickej situácii 19. storočia, pre ktorú je typický rozpad duchovno-kresťanských hodnôt a ústup od snáh vytvoriť jednotnú Európu. Druhým základným pojmom je *historicizmus*, ktorý autor chápe ako návrat k minulosti a tradíciam. Tento historicizmus je úzko spojený

s prognózou veľkej budúcnosti a súčasne s reflektovaním našej súčasnosti, keďže sa zdôrazňuje prelomovosť našej epochy.

Synkretizmus je tretím pojmom, ktorému Káša venuje vo svojom príspievku pozornosť. Poukazuje na to, že vďaka synkretizmu umelecká tvorba naberá úplne iný zmysel. Cez literatúru je potrebné porozuďať systému vied, všetkým ideám a činnostiam, ktoré súvisia „s civilizáciou a duchom národa“ (17). Úlohou poézie nie je len zjednotiť všetky oddelené časti poézie, ale tiež zblížiť ju s filozofiu a rétoriku.

V príspievku *Miesto mesianizmu v názoroch slovanofilov* Irina Dudinská (196–200) predstavuje charakteristické črty ruského slovanofilstva. Autorka na príkladoch ruských slovanofilov A. S. Chomjakova, J. V. Kirejevského či J. F. Samarina prezentuje základné myšlienky tohto ideologicovo-politickejho hnutia, akými boli: zdôrazňovanie osobitosti slovanskej kultúry (hlavne ruskej) a odmietanie všetkých snáh o rozvoj Ruska podľa európskeho modelu, ktorý vnímal ako degenerujúci a precivilizovaný. Oproti kultúre západu postavili tzv. „východný model“, pre ktorý bolo typické formovanie mysele a snaha o spásu sveta. Práve Rusku bola predurčená úloha záchrancu liberalnej a racionálnej Európy. Autorka poukazuje aj na iný smer, ktorý sa sformoval v rámci slovanofilstva, a to na *panslavizmus*. Ten na jednej

strane navrhol izoláciu Ruska od Európy, na druhej strane vytvorenie nového štátneho útvaru Slovanov tzv.: Veľkého všeslovanského zväzu na čele s Ruskom. Dudinská upozorňuje aj na to, že v tomto období sa sfornovali aj úplne opačné tendencie, hlásajúce modernizáciu Ruska.

Príspevok Gity Geremešovej *Na tému mesianizmu modernej sektárskej religionizity* (220–227) je konfrontáciou sektárskeho a cirkevnokresťanského mesianizmu. V úvode skúma príčiny vzniku novodobých siekt, ktoré vidí v charaktere našej spoločnosti, pre ktorú je typická pluralita názorov, hodnôt, deficit zmyslu života a absencia absolútnych morálnych hodnôt. Autorka uvádza, že sekty vychádzajú predovšetkým z kresťanských sporov. To je príčinou toho, že mesianizmus siekt je v mnohom podobný kresťanskému pravzoru, aj keď mnohé momenty sú zjednodušené a pozmenené. Dôležitým rozmerom sektárskej religionizity je podľa autorky to, že sektár je presvedčený o svojom osobnom mesiašstve. Takéto chápanie mesiaša však cirkev odmieta, pretože podľa nej, má mesiaš transcendentný pôvod. Ďalší dôležitý moment vidí Geremešová v „literarizme“, t.j. doslovnom výklade biblických textov. Predstavitelia siekt odmiatujú interpretáciu písma podľa zásad hermeneutiky. Autorka textu v tom vidí obrovský nedostatok. Podľa jej názoru nám práve hermeneutický kruh umožňuje vnímať svoju prítomnosť nielen vo vzťahu

k budúcnosti a minulosti ale aj vo vzťahu k večnosti, t.j. k „nadradenému morálному poriadku“ (226). V tom zmysle je nám, podľa autorky príspevku, Božie kráľovstvo transcendentné i imanentné zároveň, je v nás ale aj mimo nás.

Rudolf Dupkala je autorom štúdie, ktorá má názov *Mesianizmus a historicizmus* (228–249). Autor sa domnieva, že mesianizmus je východiskom všetkých tzv. „historicismických“ koncepcí dejín a budúcnosti ľudstva, ktoré ilustruje na predstavách: A. Augustína, N. A. Berd'ajeva, J. A. Condorceta, K. Marxa a F. Fukuyana, z ktorých mu vyplynulo prepojenie mesianizmu a historicizmu. Vďaka, či prostredníctvom mesianizmu, tvrdí autor príspevku, nabera historicizmus „endistický charakter“, teda ohlasuje koniec súčasného stavu a príchod novej éry, ktorá už bude érou konečnou. Týmto spôsobom sa snaží odkryť tajomstvo našich dejín. R. Dupkala pritom upozorňuje na to, čo zdôrazňoval už K. R. Popper, že zástanci historicizmu by sa mali vyvarovať toho, aby svoje stanoviská prezentovali ako dogmy, čo vzťahuje aj na vízie súčasného neoliberalizmu. Jediné možné východisko vidí v rozvoji kritického myšlenia, t.j. v neustálom uvedomovaní si, že naše stanovisko je len jedným z možných. V závere Dupkala vyjadril názor, pravdepodobne najproduktívnejším spôsobom ako možno „odhaliť tajomstvo dejín je proces neustáleho sebapoznávania sa

človeka ako bytosti, ktorá „dejiny tvorí” a to tak svojou ideo-duchovnou ako aj predmetno-praktickou aktivitou.

Vyššie spomenuté príspevky sú len časťou recenzovanej knihy. Dúfam však, že dobre vyjadria charakter celej knihy. Zborník *Fenomén mesianizmu II* nám jednak umožňuje hlbšie pochopíť proces formovania národnej identity Slovákov a okrem toho prezentáciou ruských, ukrajinských a polských filozofických i estetických koncepcíí nám umožňuje pochopíť túto problematiku v širšom kontexte. Zároveň nám pomáha bližšie poznať

kultúru týchto národov. Určite nie je náhodou, že tento zborník, reprezentujúci problematiku mesianizmu, ktorá bola veľmi aktuálna v období národného obrodenia, sa objavuje dnes, teda v období, kedy sa čoraz častejšie hovorí o procese kultúrnej a politickej integrácie v Európe. V tomto zmysle sa táto problematika národnej identity stáva znova aktuálnou. Myslím si, že zborník je vhodný nielen pre „profesionálov“ (teológov, filozofov, literárnych historikov), ale aj pre širšiu čitateľskú verejnosť, ktorá má záujem o prehĺbenie poznania v tejto oblasti.

Ryszard Wójtowicz

Człowiek jako wartość personalna

Человек как личная ценность

Kazimierz Kołodziejczyk, *Etyka społeczna Karola Wojtyły*, wyd. Adam Marszałek, Toruń 2000, s. 113

Etyka społeczna Karola Wojtyły, to przedsięствие stawiające sobie za cel uporządkowanie poglądów filozoficzno-społecznych K. Wojtyły, cel, którego podjął się K. Kołodziejczyk. Zadanie to wydaje się nie być proste, przynajmniej z dwóch powodów: po pierwsze – myśl społeczna K. Wojtyły, nie jest jednolitym zbiorem twierdzeń czy aksjo-

matów, z których w sposób jednoznaczny można wyprowadzić konkluzje. Jest ona nadbudowana na szerszej płaszczyźnie teoretycznej, mianowicie filozoficzno-teologicznej, która rodzi m.in. spory o charakter teoretyczny myśli K. Wojtyły. Po drugie – idee społeczne zainicjowane przez K. Wojtyłę, w pewnym sensie kontynuowane są przez na-